

mu zážitku. Žádný zážitek nemůže být dvakrát nebo vícekrát v našem vědomí ve stejné podobě.

Ve studii „O synesthesiích sluchových“ (1914) se u Rostohara setkáváme s pojmem celistvého útvaru. **Barevným slyšením** míní případ, kdy zvukový vjem vzbuzuje zároveň zážitek zrakový, který s ním někdy může také splynout v nový psychický útvar tak, že se např. barva stane vlastností tónu a naopak.

Experimentální výzkum ve druhé polovině 20. století na Slovensku

Damián Kováč (nar. 1929; viz též kapitola Paměť a Osobnost) s kolektivem spolupracovníků vymezuje v 70. letech vnímání jako osobité zpracování informací podle určitých již známých principů (uspořádání, kategorizace, dávání významu apod.) a dalších, tehdy ještě méně známých interfunkčních závislostí. Fyzikální změny stimulace jsou jen potenciální informací pro vjemy; účinnost stimulace dotvářejí její sémantické a probabilistické aspekty. Senzorické funkce představují jen základ a sensorická informace je jen materiál, z něhož si člověk vytváří vjem. Vnímání je modifikované nejen vrozenými, ale i získanými proměnnými organismu. Bez podílu paměti je vnímání téměř neuskutečnitelné. Vnímání je výsledkem nespecifického a specifického učení. Vnímání není izolovaná kognitivní funkce, je třeba zkoumat vnímající osobnost.

Velmi příznivě byla hodnocena monografie o vizuálním vnímání „Visuelles Wahrnehmen“ (1970). V knize jsou uvedeny nejvýznamnější experimentálně zjištěné výsledky pracovníků bratislavského experimentálně psychologického pracoviště. Týkají se metodologických problémů, struktury rozlišovacích procesů, neurofyziologických korelátů percepčních výkonů, vlivu věku na vnímání, percepční paměti, vnímání v čase, percepčního učení, vizuální únavy, percepčního zatížení, senzomotorické pohotovosti a vizuální kontroly.

Teoreticky vycházejí autoři z předpokladu, že vnímání je určitá fáze přenosu informace a že je většinou výsledkem učení v nejširším slova smyslu a je ovlivňována také pamětí,

myšlením, motivací a vlastnostmi osobnosti. Při interpretaci výsledků autoři vycházejí z **interfunkčního pojetí vnímání** (více o interfunkčním přístupu viz kapitola Paměť). Zdůrazňují také regulativní pojetí psychických funkcí v chování. Významný přínos monografie o vizuálním vnímání spočívá v úspěšném pokusu o vypracování interfunkčního pojetí vnímání, v konstrukci nových experimentálních metod a v bohatství experimentálně zjištěných poznatků.

Základní literatura

- Kováč, D. (1985): *Teória všeobecnej psychológie*. Bratislava, VEDA.
- Nakonečný, M. (1997): Vnímání. In: *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha, Academia, 2. rev. vyd.
- Sedláková, M. (1981): Vnímání. In: *Úvod do architektonické psychologie*. Praha, VÚVA.
- Schönflug, W., Schönflug, U. (1989): Wahrnehmung. In: *Psychologie*. München, Psychologie Verlags Union 2. Aufl.
- Vondráček, V. (1949): *Vnímání*. Praha, Zdravotnické nakladatelství.

Pozornost

Pozornost je určitou charakteristikou vzniku a průběhu ostatních psychických procesů, nelze ji označit jako samostatný psychický proces nebo činnost, jako např. vnímání, představování, myšlení. Jde tedy o specifickou stránku téměř všech psychických procesů, která se projevuje ve výběrovém zaměření a koncentraci vědomí na určité jevy a činnosti a která vnáší do duševní činnosti pořádek a postup. V praxi se výzkum pozornosti uplatňuje v psychologii práce. Dobré vlastnosti pozornosti jsou podmínkou například takových povolání, jako je operátor v elektrárně. Studium pozornosti v českých zemích bylo systematicky a vědecky zahájeno ve 30. letech v Brně V. Chmelařem a v Praze S. Velinským, v Bratislavě od konce 50. let D. Kováčem. Z Rakouska přispěl H. Rohracher pozoruhodnou teorií oscilace pozornosti.

v Bratislavě r. 1955. Jeho hlavním úkolem bylo řešit psychologické problémy experimentálními metodami. Psychologické laboratorium bylo v roce 1963 přebudováno na Ústav experimentální psychologie SAV. Odborníci působící v tomto ústavu interfunkčně zkoumali zejména procesy vnímání, paměti a osobnosti.

Interfunkčnost pokládá DAMIÁN KOVÁČ (nar. 1929), významná osobnost a dlouholetý ředitel ústavu, za jeden z vedoucích principů psychologické metodologie a teoretické koncepce v psychologii. Výzkumy paměťových fenoménů se realizují ve vztazích paměti s vnímáním, myšlením, inteligencí atd. Dále se nespokojí jen s používáním fyzikálních vlastností stimulace, ale manipulují nebo kontrolují jazykové a další aspekty stimulace. K uplatnění interfunkčnosti v přípravné výzkumné fázi patří kontrolované zařazování různých osob jako probandů psychologických výzkumů. To znamená, že kromě základních proměnných (věk, pohlaví a profesní stav) se snaží skládat experimentální skupiny z osob určitých strukturálně osobnostních vlastností, jako je např. emoční stabilita.

Předností prací IVANA ŠÍPOŠE (1927–1988) je, že se soustředil na teorii paměti a podával zjištění z metodologicky propracovaných experimentů týkajících se této problematiky, přičemž nezapomínal poukázat na možnosti využití poznatků v praxi. Šípoš chápal paměť jako příjem, uchování a vybavování informací. Rozvádí různé teoretické modely paměti z hlediska krátkodobé a dlouhodobé paměti i z hlediska znovupoznání.

IMRICH RUISEL (nar. 1941) jde v 80. letech ještě dále a zpřístupňuje experimentálně psychologické poznatky o projevech paměťových funkcí člověka v souvislosti s osobností. Ještě podrobněji než Šípoš se Ruisel zabývá historií experimentálního výzkumu paměti a z toho vyplývají i návrhy na rozvinutí systémově interfunkčních výzkumů. Spolupráce experimentálních psychologů s jinými odborníky, např. s tvůrci umělé inteligence, pedagogy a lékaři, je podle něho při takových výzkumech žádoucí.

Poučný je **vývoj paměťových výkonů** v životním běhu. V předškolním dětství převládá smyslově názorná paměť, ve

v dějinách uvažování o člověku vynořily **čtyři skupiny** těchto **představ o člověku**, jejichž hlavní znaky lze shrnout takto:

1. Racionálně-ekonomický člověk – řídí se principy hédonistické filozofie, byť nereflektovaně. Zaměřuje svou činnost tak, aby co nejlépe vyhovovala jeho zájmům, a podle toho se chová.

2. Sociální člověk – je motivován společenskými potřebami a získává pocit identity na základě vztahů k druhým lidem. Je vnímavější na společenské vlivy skupiny (rodina – práce – společenství) než na peníze a jiné pobídky.

3. Sebeaktualizující člověk – člověk sám sebe motivuje a sám sebe kontroluje, směřuje k osobní zralosti. Mnozí lidé osobní zralosti nikdy nedosáhnou, zhruba 2/3 populace se pohybuje na úrovni oportunní a konformní a asi jen 1/6 lidstva dosahuje úrovně sebeuvědomění a sebetranscendence v tvořivém vedení života ve prospěch nadosobních cílů.

4. Komplexní člověk – zahrnuje kvality předešlých tří skupin. Člověk je s to měnit se učením a zkušeností. Moudrý se při tom učí z chyb druhých, zralý z vlastních chyb a hloupého nepoučí ani jeho vlastní chyby. Pro lidský život platí princip specifičnosti, který tvrdí, že žádný vědecky prokázaný poznatek o člověku neplatí pro všechny lidi, ale každý platí alespoň pro některé lidi.

Ve své vědecké práci se V. Smékal od počátku odborné profesní dráhy zaměřoval na psychologii osobnosti v normě i patologii, z hlediska vývojového, metodologického, diagnostického i praktického. Ukazuje, že určitá restrukturační osobnosti je možná. K tomu má pomoci integrativní psychologie, která se pokouší překlenovat jednotným vztahovým rámcem fragmentárnost dosavadního psychologického vědění.

Psychologie osobnosti v Bratislavě

D. Kováč – „Velká pětka“ a jak dál?

Na mezinárodní výzkumy „Velké pětky“ navázali i odborníci na Slovensku. První slovenský dotazník této kategorie je v přípravě (I. Ruisel). Ale již v čase rozmachu této koncepce se objevují kritické hlasy, podle kterých se chování člověka sotva může vysvětlit jen ze strukturálních vlastností osobnosti. Člo-

věka lze chápat jako víceúrovňovou dynamickou realitu, kterou jako celek nepostihuje ani jedna z těch oblastí vědy, které ho zkoumají. Při zachování diferencovaného vědeckého přístupu nesmíme ztrácet ze zřetele, že člověk ve svém praktickém chování vystupuje jako integrovaný celek.

Integrační přístup k osobnosti, uplatňovaný v Ústavu experimentální psychologie SAV, vede D. Kováče (viz též kapitoly Paměť a Vnímání) k vytvoření modelu osobnosti pomocí trojúhelníku, který symbolizuje ve skutečnosti neomezené množiny osobností vznikající v interakci nejrozmanitějších složek příslušných hlavních kategorií utváření osobnosti (dědičnost, prostředí – kultura, psychická regulace – sebeutváření). Je namístě rozlišovat přinejmenším tři druhy psychických regulátorů osobnosti: univerzální, individuálně-specifické a systémové.

Do kategorie univerzálních regulátorů je možné zařadit ty, které vyplývají z každodenních zkušeností ať už přenášených z pokolení na pokolení, nebo osobně prožitých. Individuálně-specifickými psychickými regulátory osobnosti se stávají dovednosti a návyky, které lidští jedinci nabývají specifickým nebo nespecifickým učením (např. gramotnost). Náplň systémových regulátorů osobnosti tvoří ty, které vstupují do chování jako celku. Systémovým psychickým regulátorem osobnosti je v tomto případě podle D. Kováče moudrost, která předpokládá inteligenci (akademickou, praktickou, osobní), ale vysoko ji překračuje, a svědomitost jako monitor lidského chování. Systémové psychické regulátory osobnosti jsou v souladu s principem interfunkčnosti a je třeba jim i v budoucnu věnovat pozornost.

Psychologie osobnosti v Rakousku ***– H. Rohracher***

Hubert Rohracher (1903–1972) byl významným zástupcem přírodovědně orientované psychologie. Vystudoval psychologii a práva a později ještě lékařství. Jeho výzkumy se zaměřily na vůli, motivy, zájmy a postupně dospěl k výsledkům, které shrnul v knize o osobnosti člověka „Charakterologie“. Podle jeho